

การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะ
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี
พระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรี
An Analytical Study of the Enlightenment of the Foremost
Bhikkhunis in Theravada Buddhism: A Case Study of Mahapajapati
Gotami, Khema and Uppalavanna

รสิวัณมา เสริมสุขสกุลชัย *

Rasicha Sermsukskulchai

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร **

Phramaha Somboom Vuddhikaro

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ***

Kritsana Raksachom

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: rasicha5959@gmail.com, phannasomgs@gmail.com, kritsana_rak@mcu.ac.th

Received: September 01, 2023

Revised: October 18, 2023

Accepted: October 18, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษาพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาประวัติและภูมิหลังของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓ รูป และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓ รูป งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยเลือกศึกษาตัวอย่างพระเถรีที่ได้รับเอตทัคคะมา ๓ รูปจากทั้งหมด ๑๓ รูป โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื่องจากพระภิกษุณีทั้งสามรูปนี้ได้ตั้งความปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะในสมัยของพระพุทธเจ้า

* นางสาวรสิวัณมา เสริมสุขสกุลชัย Miss Rasicha Sermsukskulchai, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. Phramaha Somboom Vuddhikaro, Assoc.Prof.Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

ปทุมุตตระเหมือนกันทั้งสามรูป และพระภิกษุณีทั้งสามเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากในพระพุทธศาสนา กล่าวคือพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีเป็นพระภิกษุณีรูปแรกของโลก ส่วนพระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรีเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวาและซ้ายตามลำดับ

ผลการวิจัยพบว่า การบรรลุลหรรณของพระเถรีทั้งสามมีความแตกต่างกันด้วยบริบทของลักษณะการบรรลุลหรรณทั้งเหตุการณ์และสถานที่ กล่าวคือ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและนำไปปฏิบัติหลังจากนั้นไม่นานจึงได้บรรลุลหรรณ พระเขมาเถรีได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนเวฬุวัน และเห็นภาพนิมิตของร่างหญิงสาวที่ถูกเนรมิตด้วยพุทธานุภาพ พิจารณาธรรมเห็นความเป็นไปของไตรลักษณ์ของความงามของร่างกายทำให้ท่านได้บรรลุลหรรณเป็นอรหัตตอย่างฉับพลันในท่ายืน ส่วนพระอุบลวรรณาเถรีท่านได้บวชเป็นพระภิกษุณีและได้รับกรรมฐาน ท่านเห็นไฟในโรงเรือนขณะทำงาน จิตเป็นสมาธิเข้าสู่เตโชกสิณ และพลิกเป็นวิปัสสนาบรรลุลหรรณเป็นพระอรหัตตอย่างฉับพลัน อย่างไรก็ตาม พระเถรีทั้งสามได้บรรลุลหรรณเป็นอรหัตตพร้อมทั้งคุณวิเศษหลังการบรรลุลหรรณเหมือนกันทั้งหมด คือประกอบด้วยวิชา ๘ ปฏิสัมภิชา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ องค์ความรู้เรื่องการบรรลุลหรรณและการปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหรรณรวมถึงชีวประวัติของพระเถรีที่ได้รับเอตทัคคะทั้ง ๓ รูป ถือว่าเป็นมรดกธรรมอันล้ำค่าและเป็นสิ่งที่ประโยชน์สูงสุดแก่มหาชนทั้งหลายในการน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์อย่างแท้จริง พุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่ในการช่วยกันรักษาความรู้แห่งพระธรรมอันบริสุทธิ์นี้ให้แก่ลูกหลาน เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวนานสืบไป

คำสำคัญ : พระภิกษุณี; เอตทัคคะ; การบำเพ็ญบารมี; การบรรลุลหรรณ; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This thesis entitled 'An analytical study of the enlightenment of the foremost bhikkhunis in Theravada Buddhism; A case study of Mahapajapati Gotami, Khema and Upalavanna has three objectives: (1) to study the enlightenment in Theravada Buddhist scriptures, (2) to study the history and background of these three bhikkhunis, and (3) to analyze the enlightenment of these three bhikkhunis. This research employed the documentary research methodology done by selecting three out of thirteen bhikkhunis who were the foremost female disciples of the Buddha. The key selection criteria were because of these three bhikkhunis aspired to the position as the foremost during the time of Lord Buddha Padumuttara. Moreover, these three bhikkhunis are very important bhikkhunis in the history of Buddhism, namely Mahapajapati Gotami was the first bhikkhuni in the world. Khema and Uppalavanna are the right and left foremost female disciples respectively.

The results of the research revealed that the enlightenment of three bhikkhunis were different in terms of the characteristics, events and places. For instance, Mahapajapati Gotami listened to the teaching of the Buddha and then put it into practice and thereby shortly attaining the enlightenment. Khema met the Buddha and saw a vision of a young beautiful woman who was created by the power of Buddha resulting in seeing the possibilities of the unlimitedness of beauty through the physical form and thereby bringing her to the enlightenment in the standing position. After ordination, Upalavanna saw a fire in the barn while working, then entering into the absorption of fire whereby she changed into the insight meditation resulting in bringing her Arahanta immediately. However, all bhikkhunis attained enlightenment with the same virtues consisting of eight kinds of supernormal knowledge, four kinds of the discrimination, eight kinds of emancipation, and six kinds of super knowledge. The body of knowledge gained from the enlightenment and practice leading to the attainment of Dhamma including their biographies of three bhikkhunis who gained the praise from the Buddha as the top female disciples could be somehow regarded as the most valuable inheritance of the Dhamma. Furthermore, it could be also held as the highest benefit to people who properly follow Dhamma in order to obtain the emancipation from suffering. It could be claimed that four assemblies of the Buddha possess the duty in taking care of knowledge of pure Dhamma where the next generation could be given the right path in order to sustain Buddhism as long as possible.

Keywords: Bhikkhunis; Foremost; Cultivation; Enlightenment; Theravada Buddhism

บทนำ

พระภิกษุณี คือ หญิงที่ได้อุปสมบทแล้ว พระผู้หญิงในพระพุทธศาสนา^๑ ถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของพุทธบริษัทสี่ (พระภิกษุ, พระภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา) ที่มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ประวัติความเป็นมาและภูมิหลังของท่านทั้งหลายล้วนมีความน่าสนใจและน่าศึกษา เพราะการเป็นนักบวชหญิงในสมัยพุทธกาลมิใช่สิ่งที่เป็นอยู่ได้ง่าย เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมของประเทศอินเดียในขณะนั้นมีมุมมอง

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๒๘๘.

ต่อสตรีว่าเป็นสมบัติของบุรุษ^๒ คุณค่าของสตรีคือการมีครอบครัว มีสามีที่ดี และมีบุตร ดังนั้น การที่พระภิกษุณีจะยืนหยัดมุ่งมั่นในการประพฤติธรรมในเพศนักบวช จะต้องมีความตั้งใจที่เข้มแข็งในการก้าวผ่านอุปสรรคทั้งภายในและภายนอกกล่าวคือ ต้องสามารถเอาชนะกิเลสในใจตน และมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและสังคมซึ่งทวนกระแสโลก

ประวัติความเป็นมาของพระภิกษุณีเริ่มมีมาตั้งแต่ในพรพชาที่ ๕ หลังการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉา ซึ่งเป็นพระน้านางและเป็นพระมารดาเลี้ยงของเจ้าชายสิทธัตถะได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นพระภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ดังเรื่องปรากฏในภิกขุณีขันธกะ^๓ มีใจความว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีทูลขอบรรพชาต่อพระพุทธเจ้าแต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต และทรงตรัสห้ามเสียถึง ๓ ครั้ง แต่พระนางก็ไม่ทรงละความพยายาม ยังทรงออกเดินทางตามพระพุทธองค์ไปที่เมืองเวสาลี และได้ชี้แจงความประสงค์ต่อพระอานนท์ที่ชุ่มประตูกุฎาการศาลา ปามหาวัน พระอานนท์ช่วยกราบทูลขออนุญาตพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยกราบทูลถามว่า หากมาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้จะสามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบเป็นพุทธดำรัสดังนี้

“อานนท์ มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้”^๔

หลังจากนั้นพระอานนท์จึงได้กล่าวอ้างเหตุผลสนับสนุน ว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นมาตุจฉา และเป็นพระมารดาเลี้ยง มีอุปการะมากต่อพระพุทธองค์ แล้วจึงขอให้ทรงอนุญาตให้สตรีออกบวช ในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สตรีออกบวชในพระพุทธศาสนาโดยมีเงื่อนไขว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีจะต้องปฏิบัติตาม “ครุธรรม ๘ ประการ” พระนางทรงยอมรับตามพุทธอนุญาตที่ให้ในคราวนั้น ถือว่าการรับครุธรรมนั้นเป็นการอุปสมบทของพระนาง^๕

จากหลักฐานทางพระไตรปิฎกข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์เพื่อการบรรลุธรรมได้ เพราะการบรรลุธรรมเป็นเรื่องสากลที่ไม่มีการแบ่งแยกเพศชายหรือหญิง พระพุทธศาสนาได้ให้ความเท่าเทียม ความเป็นอิสระภาพและความเคารพต่อสตรี อย่างที่ไม่มีศาสนาใดในประเทศอินเดียเคยมีมาก่อน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา นอกจากจะทำทลายระบบชั้นวรรณะของอินเดียในยุคสมัยนั้น ยังมีความพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยสนับสนุน

^๒ แมชีกฤษณา รักษาโฉม, “การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

^๓ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๖๖.

^๔ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๕.

^๕ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๓.

สิทธิสตรีอีกด้วย^๖ การอนุญาตให้สตรีเพศบวชได้จึงเป็นเรื่องแปลกใหม่ในสังคมอินเดียสมัยพุทกาล และเป็นการแสดงถึงความเท่าเทียมกันกับบุรุษในแง่มของการบรรลุลหรม

ในสมัยพุทกาล ผู้ที่เป็นเอตทัคคะมีทั้งหมด ๗๔ รูป/คน ประกอบด้วย ฝ่ายภิกษุ ๔๑ รูป^๗ ฝ่ายภิกษุณีมี ๑๓ รูป^๘ ฝ่ายอุบาสก ๑๐ คน^๙ ฝ่ายอุบาสิกา ๑๐ คน^{๑๐} โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้น ศึกษา พระภิกษุณีที่เป็นเอตทัคคะทั้งหมด ๓ รูป คือ

๑. พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เอตทัคคะในทางผู้รู้ราตรีนาน
๒. พระเขมาเถรี เอตทัคคะในทางผู้มีปัญญา
๓. พระอุบลวรรณาเถรี เอตทัคคะในทางผู้มีฤทธิ์

เหตุผลในการเลือกตัวอย่างกรณีศึกษาของพระภิกษุณีทั้งสามรูปข้างต้น เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า พระภิกษุณีทั้งสามรูปนี้ได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสมัยพระพุทเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระเหมือนกัน นอกจากนั้นพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีเป็นพระภิกษุณีรูปแรกในพระพุทศาสนา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพระภิกษุณีองค์แรกของโลก ท่านมีความรอบรู้ในเรื่องราวของพระพุทเจ้าเป็นอย่างดีเพราะพระนางได้ถวายน้ำนมเลี้ยงเจ้าชายสิทธัตถะด้วยพระองค์เอง พระนางคือบุคคลสำคัญในการกำเนิดของภิกษุณีทั้งหลาย และมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนภิกษุณีและได้ถามปัญหาข้อธรรมกับพระพุทเจ้า^{๑๑} ส่วนพระอุบลวรรณาเถรีและพระเขมาเถรี ก็เป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้ายและขวา ซึ่งเป็นผู้เลิศทางฤทธิ์และปัญญาตามลำดับ

การศึกษาตัวอย่างชีวิตของพระภิกษุณีที่มีความเป็นเลิศในสมัยพุทกาลมีประโยชน์ในการช่วยสนับสนุนความเข้าใจในหลักปริยัติเรื่องการทำเพญบารมีและการบรรลุลหรม อีกทั้งยังสามารถนำหลักธรรมและตัวอย่างชีวิตของพระเถรีทุกรูปที่ได้เรียนรู้มาเป็นแบบอย่างประยุกต์ใช้ในการประพฤติปฏิบัติธรรมในยุคปัจจุบัน เพื่อการพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการบรรลุลหรมในคัมภีร์พุทศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาประวัติและภูมิหลังของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทศาสนาเถรวาท ๓ รูป
๓. เพื่อวิเคราะห์การบรรลุลหรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทศาสนาเถรวาท ๓ รูป

^๖ Kenneth A. Locke., “Images of the Female Body in the Theragatha and the Therigatha”, Hsi Lai Journal of Humanistic Buddhism, Vol.5 (2004) : 256.

^๗ อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๑๙/๒๕.

^๘ อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๐.

^๙ อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๘/๓๑.

^{๑๐} อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๘/๓๒.

^{๑๑} ดุราลัยละเอียดใน ข.อป. (ไทย) ๓๓/๙๗/๓๙๙.

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้จำแนกขอบเขตออกเป็น ๒ ด้าน คือ

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาในเรื่องของการบรรลุลหกรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ประวัติและภูมิหลังของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะทั้ง ๓ รูป โดยเน้นพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี รวมไปถึงศึกษาวิเคราะห์เรื่องการบรรลุลหกรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะทั้งสามในเชิงเปรียบเทียบในแง่ของการบำเพ็ญบารมีและลักษณะของการบรรลุลหกรรมเป็นหลัก

๒. ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของพระเถระ นักปราชญ์ ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษาพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ๓ ประเด็นสำคัญ คือ

๑. วิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี

ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีและพบว่าพระนางมหาปชาบดีได้บรรลุลหกรรมจากการปฏิบัติหลังจากได้ฟังธรรมเรื่องลักษณะตตสันพระธรรมวินัย ๘ ประการ^{๑๒} จากพระพุทธเจ้า ท่านปฏิบัติธรรมจนบรรลุลหกรรมเป็นพระอรหันต์ ท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะทางรัตติกาล หรือผู้รู้ราตรีนาน^{๑๓} ผู้วิจัยยังได้ศึกษาประวัติและภูมิหลังของพระนางว่าท่านเป็นลูกสาวของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งกรุงเทวทหะเป็นน้องสาวของพระนางสิริมหามายา สองสาวพี่น้องได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าสุทโธทมนมหาราชแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระนางสิริมหามายาประสูติพระราชโอรสนามว่า สิทธัตถะ ต่อมาคือพระพุทธเจ้า พระนางสิริมหามายาสวรรคตหลังจากประสูติพระราชโอรส ๗ วัน พระนางมหาปชาบดีโคตมีมีความเต็มใจในการที่จะเลี้ยงดูเจ้าชายสิทธัตถะตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งเติบโตด้วยความรักและผูกพัน หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ท่านได้ขอบวชเป็นพระภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาโดยการรับครุธรรม ๘ ประการ^{๑๔}

^{๑๒} อด.อัฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

^{๑๓} อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๐.

^{๑๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖.

อัตชีวประวัติเรื่องราวของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีแสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความรัก ความศรัทธาในองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าสมณโคดมเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะแรกเกิด ท่านก็เสียสละเป็นพระมารดาเลี้ยงดูเจ้าชายสิทธัตถะด้วยตนเอง หรือเมื่อคราวออกผนวชท่านก็มีศรัทธา ไม่ย่อท้อ ถึงแม้พระพุทธเจ้าทรงห้ามการบวชของสตรีถึง ๓ ครั้ง^{๑๕} ท่านก็ยังมีความมุ่งมั่นปรารถนา การบวชเป็นพระภิกษุณีตามรอยพระศาสดา ผู้วิจัยเห็นว่า หากมองอย่างผิวเผินอาจจะเห็นว่าท่านเป็นคน ดื้อรั้นที่ไม่ฟังพระศาสดา แต่หากมองอีกมุมหนึ่งจะเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้มีจุดยืนในตนเองอย่างชัดเจน และมีความมุ่งมั่น พร้อมด้วยวิริยะและความอดทนจนพบกับความสำเร็จในที่สุด และลักษณะของท่าน ประการนี้จึงเป็นลักษณะสำคัญของความเป็นผู้นำทำให้เกิดภิกษุณีขึ้นในโลก และทำให้ท่านบรรลุธรรม เอาชนะกิเลสได้ในที่สุด

ส่วนประวัติของพระเขมาเถรี ท่านเป็นพระภิกษุณีผู้มีปัญญาเป็นเลิศได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้า ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เขมาเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลายของเรา ผู้มีปัญญามาก”^{๑๖} ชีวประวัติของท่านเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการบรรลุธรรมของสตรีที่จะต้องชนะกิเลส คือ “ความงาม” ซึ่งเป็นกิเลสตัวสำคัญที่สตรีส่วนใหญ่ไม่สามารถก้าวข้ามผ่านได้ พระเขมาเถรีนั้นเกิดเป็นอัครมเหสีของ พระเจ้าพิมพิสาร ผู้มีความหลงใหลมัวเมาในความงามของตนเอง พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระสวามี เป็นกษัตริย์ผู้ครองกรุงราชคฤห์ซึ่งมีความศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัย พระองค์มีความปรารถนาให้ พระมเหสีได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านจึงใช้ปัญญาออกอุบายใช้ “ความงามตัดความงาม” โดยให้คนประพันธ์ กลอนซึ่งพรรณนาความสวยงามของสวนเวฬุวัน และนำไปขับร้องจนพระเขมาเถรีได้ยินและอยากไปชมชม ความงามของสวนเวฬุวันด้วยพระองค์เอง พระนางจึงได้เสด็จไปพบกับพระพุทธเจ้า ได้พิจารณาธรรมจาก พลังของพุทธานุภาพและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด^{๑๗}

กล่าวได้ว่า อุปสรรคอันยิ่งใหญ่ในการบรรลุธรรมของสตรี คือ “ความงาม” ความหลงใหลในความ สวยงามและความยึดติดในร่างกายนี้นี้ ทำให้สตรีส่วนใหญ่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร และต้อง พบกับความแก่ชรา และความตายอยู่ร่ำไป เมื่อได้เห็นความจริงของความเป็นทุกข์ ความไม่เที่ยง และความ บังคับบัญชาไม่ได้ของร่างกายและความสวยงามที่เป็นมายานี้ด้วยปัญญาอันรู้แจ้งเห็นจริง จิตจึงตื่นจาก ความหลง และคลายความยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่ง และบรรลุธรรมในที่สุด เรื่องราวของพระเขมาเถรี เป็นประโยชน์ต่อสตรีทั้งหลายที่หลงมัวเมาในร่างกายนของตน เตือนสติให้มีปัญญาในการเห็นสภาวะ ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามความเป็นจริง เพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายนี้นี้

ประวัติของพระเถรีที่สำคัญอีกรูปหนึ่งคือพระอุบลวรรณาเถรี ผู้เป็นเอตทัคคะทางด้านผู้มีฤทธิ์มาก ท่านเคยเกิดร่วมชาติกับพระพุทธองค์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์มานับชาติไม่ถ้วน ในชาติ

^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๕.

^{๑๖} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๐.

^{๑๗} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๓๖/๓๕๔.

สุดท้าย พระอุบลวรรณาเถรีเกิดในตระกูลเศรษฐีในกรุงสาวัตถี ด้วยความงามเป็นเลิศจึงเป็นที่หมายปองของพระราชและเหล่าเศรษฐีทั่วทั้งชมพูทวีป บิดาของท่านจึงขอให้ท่านบวชเป็นพระภิกษุณีเพื่อหลีกเลี่ยงความบาดหมางที่จะเกิดขึ้น หลังจากที่พระอุบลวรรณาเถรีบวชแล้ว ในครั้งที่จะต้องไปทำความสะอาดในโรงอุโบสถตามวาระ นางได้จุดประทีปตามไฟเพื่อส่องแสงสว่างแล้วกวาดโรงอุโบสถ นางเห็นเปลวไฟในประทีปแล้วยึดถือเป็นนิมิต ขณะที่กำลังยืนอยู่นั้นได้เข้ามานมิตะโชกสินเป็นอารมณ์แล้วทำมานั้นให้เป็นฐานเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จึงได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา^{๑๘} และเป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ในทิพพโสตราตและเจโตปริยญาณ รูปร่างเพริศสาสดิญาณ ทิพยจักขุ อาสวะทั้งปวงก็สิ้นแล้ว^{๑๙} ณ โรงอุโบสถนั้นนั่นเอง พระอุบลวรรณาเถรีเป็นผู้ที่บรรลุธรรมได้อย่างเร็วพลัน มีสมาธิจากสมถกรรมฐานอย่างแรงกล้าและพลิกเข้าสู่วิปัสสนารู้แจ้งแทงตลอดในธรรม พร้อมด้วยความเป็นเลิศทางฤทธิ์ที่หาใครเปรียบได้ยาก^{๒๐}

พระอุบลวรรณาเถรีเป็นบุคคลสำคัญผู้เคยส่งสมบุญบารมีเกิดร่วมชาติกับพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้มาเป็นพระพุทธเจ้าสมณโคตม นับตั้งแต่ชาติแรกที่ท่านตั้งความปรารถนาเป็นเอตทัคคะ ท่านก็หมั่นบำเพ็ญบารมีสร้างกุศลด้วยการทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนามาทุกภพทุกชาติตลอดชาติอย่างยิ่ง จากการศึกษานี้ทำให้ทราบว่า การอธิษฐานเป็นเอตทัคคะ หรือผู้เป็นเลิศทางด้านใดด้านหนึ่ง บุคคลผู้นั้นต้องบำเพ็ญบารมีอย่างยิ่งยวด ความปรารถนาสำเร็จได้ด้วย “การกระทำ” มิใช่ได้ด้วยการขอพรหรืออธิษฐานเพียงเท่านั้น การอธิษฐานเป็นเพียงการปักธงชัยแห่งเป้าหมายที่ปรารถนา แต่การลงมือกระทำคือตัวแปรสำคัญของความสำเร็จ

๒. วิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพระเถรีทั้งสามรูป

ชีวประวัติของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี มีความแตกต่างกัน แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันในบางส่วน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตาราง ๑ เปรียบเทียบภูมิหลังในอดีตชาติและปัจจุบันชาติของพระเถรีทั้ง ๓ รูป

ลำดับ	รายละเอียด	พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี	พระเขมาเถรี	พระอุบลวรรณาเถรี
๑	ตำแหน่งเอตทัคคะ	ผู้รู้ราตรีนาน	ผู้เลิศทางด้านปัญญา	ผู้เลิศทางด้านฤทธิ์
๒	ชาติกำเนิดปัจจุบันที่พบพระพุทธเจ้าสมณโคตม	พระมเหสีองค์ที่ ๒ ของพระเจ้าสุทโธทนะ	พระอัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร	ลูกสาวคหบดีผู้มีความงามมาก
๓	วรรณะกำเนิด	วรรณะกษัตริย์ พระราชธิดา เมืองเทวทหะ	วรรณะกษัตริย์ พระราชธิดา เมืองสาครนคร	วรรณะแพศย์ ลูกสาวคหบดี

^{๑๘} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๔๐๒/๔๑๑.

^{๑๙} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๔๐๐-๔๐๑/๔๔๑.

^{๒๐} อ.อ.ก.อ. (ไทย) ๑/๒๓๗/๓๕๗.

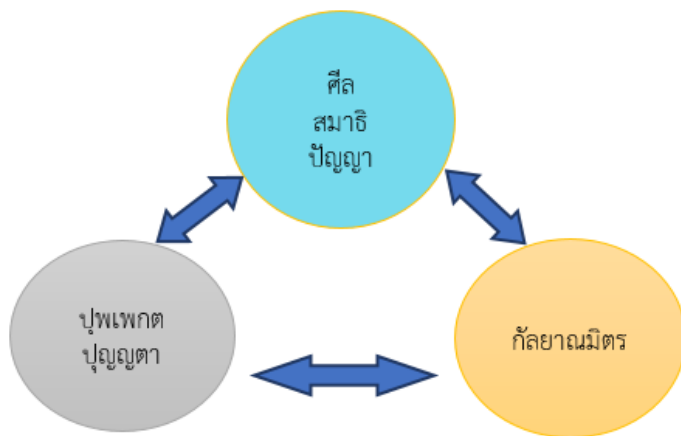
ลำดับ	รายละเอียด	พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี	พระเขมาเถรี	พระอุบลวรรณาเถรี
๔	พระพุทธเจ้าองค์แรกที่พบ	พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ	พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ	พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ
๕	ชาติที่อธิษฐานและได้รับการพยากรณ์	เกิดเป็นลูกสาวคหบดีในกรุงหงสวดี	เกิดเป็นลูกสาวของคหบดีในกรุงหงสวดี	เกิดเป็นนางนาคชื่อวิมาลา
๖	การสร้างบารมี	ถวายทานในพระพุทธเจ้าและสาวกและรักษาศีลภาวนา	ถวายทานในพระพุทธเจ้าและสาวกและรักษาศีลภาวนา	ถวายทานในพระพุทธเจ้าและสาวกและรักษาศีลภาวนา
๗	ระยะเวลาในการบำเพ็ญ	๑๐๐,๐๐๐ กัป	๑๐๐,๐๐๐ กัป	๑๐๐,๐๐๐ กัป
๘	สาเหตุแห่งการบรรลุลหกรรม	ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า	พบพระพุทธเจ้าและพิจารณาเรื่องราวการปรุงงามไม่เที่ยง	เพ่งไฟเป็นเตโชกสิณและพลิกเข้าวิปัสสนา
๙	คุณวิเศษที่ได้รับหลังการบรรลุลหกรรม - วิชา ๘	/	/	/
	- ปฏิสัมภิชา ๔	/	/	/
	- วิโมกข์ ๘	/	/	/
	- อภิญญา ๖	/	/	/

พระเถรีทั้งสามล้วนมีชาติกำเนิดที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ และในชาติสุดท้ายจึงมีโอกาสดำเนินชีวิตกับพระพุทธองค์ ได้ฟังธรรม พิจารณาธรรม และน้อมนำไปปฏิบัติและได้บรรลุลหกรรมเป็นพระอรหันต์สาวกพร้อมทั้งความเลิศในด้านที่ตนเองเคยตั้งความปรารถนา ถึงแม้พระเถรีทุกท่านจะมีชาติกำเนิดที่มีวงจรความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า เกิดมาเป็นพระญาติบ้าง เกิดมาเป็นแม่ของพระราชาองค์อุปถัมภ์บ้าง เกิดมาเป็นสตรีผู้อุปถัมภ์พระพุทธเจ้าบ้าง แต่ทุกรูปล้วนเกิดมาแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านอุปนิสัย ฐานะ ลักษณะนิสัย โภคสมบัติ และคุณสมบัติด้วยอำนาจของบุญกรรมที่แต่ละท่านทำมา เช่น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี โดดเด่นด้วยวาสนาบารมีและบารมี พระเขมาเถรี มีความงามเป็นเลิศ พรั่งพร้อมด้วยยศศักดิ์และบารมีและมีผิวพรรณสวยเปล่งเรืองเหมือนสีนํ้าทอง ส่วนพระอุบลวรรณาเถรี มีความงามสวยงามเป็นที่ปรารถนาของบุรุษทั้งหลาย และมีผิวพรรณสวยงามดังดอกอุบล

นอกจากนี้ ยังพบว่าพระเถรีทั้งสามได้ตั้งความปรารถนาอธิษฐานเป็นเอตทัคคะและได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน คือพระปทุมุตตรพุทธเจ้าและบำเพ็ญบารมีมาอย่างยาวนานด้วยระยะเวลา ๑๐๐,๐๐๐ กัปเท่ากัน ในชาติแรกที่อธิษฐานขอความเป็นเอตทัคคะ พระเถรีทั้งสามเกิดมา

แตกต่างกัน คือ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี และพระเขมาเถรี เกิดมาเป็นลูกสาวของคหบดีผู้มีโภคทรัพย์มาก แต่พระอุบลวรรณาเถรี เกิดเป็นนางนาค อย่างไรก็ตามทุกท่านล้วนมีจิตในการชอบทำบุญสร้างกุศล มีใจฝึกฝนธรรมะเหมือนกัน จึงได้สร้างบุญกุศลด้วยการถวายทาน รักษาศีล และบำเพ็ญภาวนามาตลอดชาติ อย่างยิ่งจนถึงชาติสุดท้ายคือพระนิพพาน

๓. วิเคราะห์สาเหตุแห่งการบรรลุธรรมของพระเถรีทั้งสามรูป

การบรรลุธรรมของพระเถรีทั้ง ๓ รูปนั้น นอกจากการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาแล้ว ยังมีปัจจัยหลักอีก ๒ ประการที่เป็นสาเหตุสำคัญของการบรรลุธรรม คือ ปุพเพกตบุญญา และกัลยาณมิตร ปุพเพกตบุญญา คือการสั่งสมบุญไว้ในกาลก่อน ๆ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการบรรลุธรรมในชาติสุดท้าย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี พระอุบลวรรณาเถรี พระเถรีทั้ง ๓ รูปนี้ ได้ทำบุญไว้ในกาลก่อนตั้งแต่สมัยกาลของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตระเป็นต้นมา ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญบารมีมายาวนานถึง ๑๐๐,๐๐๐ กัป และได้อธิษฐานเพื่อเป้าหมายที่ตนเองปรารถนาในการทำบุญทุกครั้ง

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้บรรลุธรรมได้คือ กัลยาณมิตร หรือการมีมิตรที่ดี เพราะมิตรที่ดีจะแนะนำสิ่งที่ดีงามและนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ ยกตัวอย่างเช่น พระอานนท์ถือเป็นกัลยาณมิตรของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เมื่อพระนางต้องการขออนุญาตการบวชจากพระพุทธเจ้า ก็ได้รับความช่วยเหลือจากพระอานนท์ช่วยร้องขอพระพุทธองค์ จนพระพุทธองค์ทรงประทานอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา เป็นผลทำให้เกิดพระภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี และพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีก็เป็นกัลยาณมิตรของเหล่าบริวารของพระนางอีก ๕๐๐ คน ที่ตามเสด็จพระนางมหาปชาบดีโคตมีมาเพื่อบวชด้วย ทำให้บุคคลทั้งหลายเหล่านั้นภายหลังได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด พระเขมาเถรีมีกัลยาณมิตรคือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระสวามีที่ปรารถนาให้อัครมเหสีได้พบพระพุทธเจ้า จึงออกอุบายต่าง ๆ เพื่อเป็นเหตุให้พระนางเขมาได้ไปที่อุทยานเวฬุวัน ส่งผลให้พระนางได้บรรลุธรรมเป็น

พระอรหันต์ ส่วนของพระอุบลวรรณาเถรีก็มีบิดาเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ขอให้พระอุบลวรรณาเถรีบวช จึงเป็นต้นเหตุให้ท่านได้ปฏิบัติธรรมและบรรลุลหรรณเป็นอรหันต์ในที่สุด

กล่าวโดยสรุปพระเถรีทั้งสามรูปทั้งพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี พระอุบลวรรณาเถรี มีชีวประวัติที่มีความเหมือนกันและแตกต่างกันในบางประการตามที่อธิบายมาแล้วข้างต้น แต่สิ่งที่สำคัญคือพระเถรีทั้งสามรูปเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นเลิศ เป็นผู้ประเสริฐ ด้วยความประพฤติ คุณลักษณะและบุญบารมีที่สั่งสมมานับชาติไม่ถ้วนด้วยประการทั้งปวง สมดังที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องและทรงแต่งตั้งว่าเป็นเอตทัคคะคือผู้ยอดเยี่ยมในโลก

บทสรุป

หากกล่าวถึงเรื่องของ “การบรรลุลหรรณ” อาจจะดูเหมือนเรื่องไกลตัวสำหรับคนในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความเร่งรีบในการใช้ชีวิตและมุ่งปรารถนาความสำเร็จในทางโลก แต่หากกล่าวถึง “ความทุกข์” ก็ จะพบความจริงว่าความทุกข์เป็นเรื่องสากลของคนทั้งโลก ไม่ว่าชาติ ศาสนา ภาษาใด ล้วนรู้จักความทุกข์ และไม่ยากเป็นทุกข์ ความทุกข์นี้หมายถึงความรวมถึงความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ จากการพลัดพรากจากของที่รักที่ชอบใจ จากการประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ เป็นต้น แท้จริงแล้วการบรรลุลหรรณคือการขจัดเสียซึ่งความทุกข์ หากปฏิบัติธรรมได้ถูกต้องตรงทางที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ย่อมพบกับความสุขตามลำดับขั้นที่สูงขึ้นไป ซึ่งแปรผันตามกิเลสในจิตใจที่ละได้ และผลของการปฏิบัติธรรมนั้นสามารถพิสูจน์รู้ได้เฉพาะตนด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม สรุปได้ว่า การบรรลุลหรรณมิใช่เป็นเรื่องไกลตัว แต่เป็นเรื่องที่สำคัญที่มนุษย์ทุกคนควรจะศึกษาและฝึกพัฒนาจิต เพื่อขจัดเสียซึ่งความทุกข์และพบกับความสุขที่แท้จริงเรื่องราวชีวิตของพระเถรีทั้ง ๓ ยกตัวอย่างเช่น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เมื่อได้ฟังหลักธรรมลักษณะการตัดสินใจพระธรรมวินัยจากพระพุทธเจ้า จึงหลีกออกไปอยู่ผู้เดียวปฏิบัติธรรมจนบรรลุลหรรณในที่สุด พระเขมาเถรีที่เห็นภาพนิมิตด้วยพลังของพุทธานุภาพเห็นความเสื่อมไปของร่างกายที่มีความสวยงามมองเห็นภาพภายนอกแล้วสะท้อนย้อนกลับมาพิจารณาธรรมภายในตน เห็นอาการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปตามความเป็นจริง จิตจึงคลายจากความกำหนดและเกิดการหลุดพ้น พระอุบลวรรณาเถรี มองเห็นดวงไฟในโรงเรือนจนจิตเข้าสู่ฌาน และมีสติตื่นรู้กลับเข้ามาพิจารณาภายในใจของตนจนบรรลุลหรรณในที่สุด จะเห็นได้ว่าพระเถรีทุกรูปต่างผ่านการได้รับสิ่งกระตุ้นจากภายนอกเช่น การฟังธรรม การเพ่งไฟ การพิจารณาภาพนิมิต แต่สุดท้ายก็นำสิ่งเหล่านี้สะท้อนย้อนกลับมาพิจารณาภายในกายและใจตนจนเกิดการบรรลุลหรรณในที่สุด

การบรรลุลหรรณของพระภิกษุหรือพระภิกษุณี อุบาสกหรืออุบาสิกา ต่างมีวิธีการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันคือมีสติเห็นธรรมในปัจจุบันขณะ ผู้วิจัยเห็นว่า จิตของชายหรือหญิงที่บรรลุลหรรณแล้ว ถึงแม้จะมีสังขารที่แสดงสัญลักษณ์ของความเป็นเพศชายหรือหญิง แต่จิตแห่งพุทธะซึ่งเป็นจิตแห่งการตื่นรู้ จะมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ย่อมอยู่เหนือความเป็นเพศชายหรือเพศหญิง กล่าวโดยสรุป ผู้ปฏิบัติชาย

หรือหญิง ล้วนมีแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุลักษณะเดียวกัน คือ สติปัฏฐาน ๔ อันเป็นทางสายเอก และเป็นทางสายเดียวเพื่อการพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

หากจะเปรียบเทียบหลักการปฏิบัติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ เป็นภาพที่เข้าใจง่าย การมีสติกำหนดรู้ เปรียบเสมือนเชือก ฐานของกรรมฐานคือ กาย เวทนา จิต ธรรม เปรียบเหมือนเสา ส่วนจิตใจที่มีกิเลส เปรียบเหมือนสัตว์ที่ดุร้าย การปฏิบัติธรรมเปรียบเหมือนการเอาเชือกผูกกับเสาเพื่อผูกสัตว์ที่ดุร้ายไม่ให้มีอำนาจสร้างความเดือดร้อนได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการมีสติกำหนดรู้ที่ฐาน กาย เวทนา จิต ธรรมให้มันและเกิดปัญญาเห็นสภาวะไตรลักษณ์ของทุกสรรพสิ่งจนจิตคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง จิตเป็นสภาวะรู้อารมณ์ อารมณ์ใดชัดก็ให้กำหนดรู้อารมณ์นั้น หากอารมณ์โลภ โกรธ หลงมีกำลังมาก ก็เพียรกำหนดรู้ให้มากเพื่อให้เชือกมีกำลังมาก เมื่อเชือกมีกำลังมาก เชือกที่แข็งแรงย่อมทำให้สัตว์ที่ดุร้ายสงบลงและอ่อนแรงในที่สุด กล่าวได้ว่า สติจัดว่าเป็นธรรมที่ควรเจริญให้มาก ผู้ที่ไม่มีสติในการดำเนินชีวิตย่อมใช้ชีวิตไปตามสัญชาตญาณความอยากภายใน หากความอยากมีกำลังแรงมากก็สามารถทำในสิ่งที่ผิดเพื่อสิ่งที่ต้องการได้ แต่หากมีสติตื่นรู้จะมีการยับยั้งชั่งใจ รู้คุณประโยชน์และโทษของการกระทำ และใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลเพราะรู้เท่าทันอารมณ์ และนำพาชีวิตตนเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

กล่าวโดยสรุป เรื่องของการบรรลุลักษณะเป็นเรื่องร่วมสมัย ถึงแม้องค์ความรู้นี้จะเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลแต่คุณประโยชน์ของการปฏิบัติยังอยู่เหนือกาลเวลา ไม่เคยล้าสมัยไป หากผู้คนเห็นความสำคัญนำมาศึกษาและปฏิบัติ ย่อมได้รับผลอันประเสริฐคือความมีสติและปัญญาในการรู้เท่าทันอารมณ์ และใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และเมื่อหมั่นสะสมสมาธิปฏิบัติเรื่อยไป ย่อมพบกับความสุขที่แท้จริงคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงในที่สุด

อภิปรายผล

ผลการวิจัยการศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลักษณะของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษาพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรีในเรื่องของการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระเถรีทั้งสามรูป สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสังเวทย์ ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิต) ที่พบว่า การบรรลุลักษณะของพระภิกษุณีแต่ละรูป มีส่วนสัมพันธ์กับภูมิหลังในอดีตชาติและภูมิหลังในชาติปัจจุบัน ในอดีตชาติภิกษุณีทุกรูปเคยพบพระพุทธเจ้า มีการศึกษา และอุปนิสัยแตกต่างกัน แต่บริบททางสังคมเหล่านี้ก็ได้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุลักษณะแต่อย่างใด^{๒๑} การบำเพ็ญบารมีเป็นเอตทัคคะต้องสั่งสมบุญบารมีมากถึง ๑ แสนกับโดยเริ่มทำบุญอธิษฐานหรือตั้งความปรารถนาและได้รับ

^{๒๑} พระมหาสังเวทย์ ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุลักษณะ : เฉพาะที่ปรากฏในเถรคถา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๕.

การพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต ประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดเดโชว์ สุคนโธ (ไทยมานิตย์) ที่พบว่า พระภิกษุณีปญฺาจารย์เถรีได้เริ่มสั่งสมบารมีและตั้งความปรารถนาเป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศทางด้านทรงจำวินัยในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ และสั่งสมบารมีเรื่อยมาจนถึงสมัย พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน^{๒๒} ถึงแม้ว่าผลการวิจัยของพระปลัดเดโชว์ สุคนโธ (ไทยมานิตย์) จะมีใช้พระภิกษุณี ทั้งสามรูปตามงานวิจัยฉบับนี้ แต่พระภิกษุณีปญฺาจารย์เถรีก็เป็น ๑ ในพระภิกษุณีที่ปรารถนาตำแหน่ง เอตทัคคะทั้ง ๑๓ รูปตามหลักฐานในพระไตรปิฎก ท่านทั้งหลายล้วนมีระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีคือ ๑ แสนกัปเท่ากันและพระพุทธเจ้าองค์แรกที่พบเมื่อเริ่มตั้งความปรารถนาก็คือพระปทุมุตตรพุทธเจ้า เหมือนกัน

นอกจากนี้ หลักปฏิบัติในการบรรลุลหกรรมในงานวิจัยนี้ก็สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอานนวย อานนโท (จันทร์เปล่ง) ที่พบว่าการบรรลุลหกรรมนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาถึงหลักธรรมที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการบรรลุลหกรรมโดยเฉพาะ เมื่อสามารถทำวิปัสสนาญาณให้แจ้งได้แล้ว การบรรลุลหกรรมผลจึงจะ เกิดขึ้น^{๒๓} ซึ่งหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่อธิบายอยู่ในงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และงานวิจัยของพระวรมน ขนติโก (วัดธมฺมา) ก็ยังสนับสนุนอีกว่าการเจริญวิปัสสนา คือ การเจริญ สติปัฏฐาน ๔ เมื่อศึกษาสัมมปชาน ๔ ที่เกื้อหนุนต่อการบรรลุลหกรรม พบว่า สัมมปชาน ๔ นั้น มีปรากฏ ในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ หมวด กล่าวคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ส่วนใหญ่ แล้วเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็น ๑ ใน ๗ ของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^{๒๔}

เรื่องราวของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนามีประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังพุทธกาล ท่านทั้งหลายล้วนเป็นกำลังสำคัญในการประกาศศาสนา เช่นเดียวกับผลวิจัยของแม่ชีกฤษณา รักษาโณม ที่พบว่า ภิกษุและภิกษุณีที่เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ในด้านนั้น ๆ เช่นพระอุบาลี และพระปญฺาจารย์เถรี ท่านทั้งสองเป็นผู้ทรงจำขานาญเชี่ยวชาญทางพระวินัย จึงได้ถูกแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะทางพระวินัยในฝ่ายของพระภิกษุและพระภิกษุณีตามลำดับ และได้เป็นกำลัง สำคัญในการประกาศศาสนา เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่มาตราบเท่าทุกวันนี้^{๒๕}

^{๒๒} พระปลัดเดโชว์ สุคนโธ (ไทยมานิตย์), “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหกรรมของพระปญฺาจารย์เถรี” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๓.

^{๒๓} พระมหาอานนวย อานนโท (จันทร์เปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

^{๒๔} พระวรมน ขนติโก (วัดธมฺมา), “ศึกษาสัมมปชาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุลหกรรม”, *วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๑.

^{๒๕} แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุบาลีเถระ และพระปญฺาจารย์เถรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษาพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี ประกอบไปด้วยประเด็นการพิจารณา ๓ ด้าน คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการบรรลุลหกรรมและการปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหกรรม ว่าถือเป็นมรดกธรรมอันล้ำค่าและเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้แก่มหาชนทั้งหลายเพื่อน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์อย่างแท้จริง พุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่ในการช่วยกันรักษาความรู้แห่งพระธรรมอันบริสุทธิ์นี้ให้แก่ลูกหลาน เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวที่สุด

ครูผู้สอนถือเป็นแม่พิมพ์สำคัญในการนำพาลูกศิษย์ไปสู่ความสำเร็จ ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคกึ่งพุทธกาล มีผู้ตั้งตนเป็นอาจารย์มากมายทั้งในรูปแบบของพระสงฆ์และฆราวาส แต่กลับสอนเรื่องการพอกพูนกิเลส เช่น สอนให้รวย สอนให้ร่ำรวย สอนให้หายจากโรค ด้วยคาถาอาคมและพิธีกรรมต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่กำลังหวั่นไหวและขยายวงกว้าง ทำให้เกิดการเสื่อมลงของพระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็วและทำการแก้ไขได้ยาก ประกอบกับจำนวนของพระภิกษุสงฆ์ที่มีปริมาณลดลง และที่มามีมาบวชใหม่มีน้อย และหลายครั้งที่บวชเพียงไม่กี่วันซึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในธรรมที่เพียงพอ ก็สามารถตั้งตนเป็นอาจารย์มาสอนพุทธศาสนิกชนในทันที การขาดความรู้ความเข้าใจในธรรมที่มากเพียงพอของอาจารย์ย่อมนำไปสู่คนไปผิดทาง สิ่งเหล่านี้เป็นผลให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจผิดในพระธรรม หากมีการจัดการของคณะสงฆ์ผู้มีความรู้และมีอำนาจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างกฎระเบียบของสังฆมณฑล และกำหนดบทลงโทษของผู้ทำผิดอย่างจริงจังในเรื่องดังกล่าว พระพุทธศาสนาย่อมเจริญงอกงามในประเทศไทยได้อีกยาวนาน

วิปัสสนาจารย์ถือเป็นบุคคลสำคัญ เป็นกัลยาณมิตรที่จะนำพาผู้ปฏิบัติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตรงทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ และเป็นไปเพื่อการละความยึดมั่นถือมั่น เพื่อการบรรลุลหกรรมอย่างแท้จริง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อมหาเถรสมาคมหรือคณะสงฆ์ผู้มีอำนาจในประเทศไทย ว่าควรสนับสนุนให้มีการจัดการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศไทยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบรรลุลหกรรมตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้พระไตรปิฎก นอกจากนี้ควรมีการสอบระดับความรู้ของพระวิปัสสนาจารย์ และออกใบอนุญาตในการเป็นวิปัสสนาจารย์ที่ได้รับการรับรองแล้วจากมหาเถรสมาคม เพื่อการรักษามาตรฐานและคุณภาพของพระวิปัสสนาจารย์ของประเทศไทย ซึ่งแนวทางการสอนอาจมีอุปสรรคที่แตกต่างกันตามแนวทางของพระอาจารย์แต่ละท่าน แต่ก็ควรเป็นไปในเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อการละกิเลส ราคะ โทสะ โมหะ เพื่อการบรรลุลหกรรมอย่างแท้จริง

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๒.๑ ผู้อ่านงานวิจัยนี้จะได้รับความรู้ความเข้าใจในชีวประวัติของพระเถรีทั้งสาม และอาจนำความรู้ที่ได้อ่านมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติของตนเองได้ เช่น การพิจารณาถึงความไม่งามของร่างกายตามแบบพระเขมาเถรี การเพ่งกลิ่นไฟและพลีจิตเข้าสู่วิปัสสนากรรมฐาน อย่างเช่นพระอุบลวรรณาเถรี เป็นต้น

๒.๒ ผู้อ่านงานวิจัยนี้จะเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักปฏิบัติธรรมทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานมากยิ่งขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการปฏิบัติธรรม ตรวจสอบความก้าวหน้าในการปฏิบัติของตนเองได้ และเทียบเคียงการปฏิบัติของตนเองว่าถูกต้องตรงทางตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน

๒.๓ งานวิจัยนี้ช่วยสร้างแรงบันดาลใจทำให้เกิดความเพียรในการทำความดีสม่ำเสมอ เพราะการสั่งสมบารมีเป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยความวิริยะอุตสาหะ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ตลอดทุกภพทุกชาติ กว่าที่จะถึงชาติสุดท้ายคือพระนิพพาน ดังเช่นตัวอย่างในอดีตคือชีวประวัติของพระเถรีทั้ง ๓ รูป

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของพระภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท รูปอื่นๆ

๓.๒ การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของพระภิกษุที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๓ การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมของอุบาสกและอุบาสิกาที่ได้รับเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

จำเนียร ทรงฤกษ์. **ชีวประวัติพุทธสาวิกา (พระภิกษุณี หรือพระเถรี)**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:

มูลนิธิเพื่อนวล แม่พัว ทรงฤกษ์, ๒๕๕๓.

พระปลัดเดโชว์ สุคนธโร (ไทยมานิตย). “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหกรรมของพระปฐาจารย์เถรี”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๙.

พระมหาสังเวช ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิต). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุลหกรรม:

เฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาอานวย อานนโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระวรมน ขนติโก (วัดธุดา). “ศึกษาสัมมปปธาน ๔ อันเป็นองค์แห่งการบรรลุนิพพาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุบาลีเถระ และพระปฎาจารย์เถรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. “การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูลของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

Kenneth A. Locke. Images of the Female Body in the Theragatha and the Therigatha. **Hsi Lai Journal of Humanistic Buddhism**. Vol.5 (2004) : 256.